

Tom 30/2019, ss. 157–168
ISSN 1644-888X
e-ISSN 2449-7975
DOI: 10.19251/ne/2019.30(10)
www.ne.pwsplock.pl

Waldemar Rogowski

Szkoła Główna Handlowa w Warszawie

Mariusz Lipski

Szkoła Główna Handlowa w Warszawie

OSZCZĘDNOŚCI I KREDYTY POLSKICH GOSPODARSTW DOMOWYCH

SAVINGS AND LOANS OF HOUSEHOLDS IN POLAND

Streszczenie

Środowisko stabilnego wzrostu gospodarczego oraz niskich stóp procentowych stanowi sprzyjające okoliczności do niekontrolowanego zadłużania się przez gospodarstwa domowe oraz konsumpcji generowanych przez nie dochodów. Wprawdzie znacząca część społeczeństwa ma w pamięci wydarzenia kryzysowe z roku 2008, jednak wraz z upływem czasu skłonność do akceptacji wyższego poziomu ryzyka i zaciągania nowych kredytów rośnie. Z powyższych względów celem opracowania jest przedstawienie wyników badań odnośnie poziomu i formy oszczędności oraz skali zadłużenia polskich gospodarstw domowych w latach 2009-2018.

Summary

A stable economic growth and low interest rates constitute favorable circumstances to raise the level of indebtedness and consumption by households. Although significant part of the society remembers the crisis events of 2008, with the time lapse the tendency to take higher risk level and new loans is increasing. Therefore, the aim of the paper is to present results of the research regarding the level and shape of savings as well as the level of indebtedness of the Polish households in the years 2009-2018.

The conducted analysis indicates that in spite of favorable conditions (high GDP growth rate, low interest rates of the

Przeprowadzona analiza dowodzi, że pomimo sprzyjających okoliczności (wysokie tempo wzrostu gospodarczego, niskie stopy procentowe banku centralnego, niska stopa bezrobocia), w badanym okresie nie zaobserwowano spadku zainteresowania społeczeństwa oszczędzaniem oraz niekontrolowanego wzrostu zadłużania się przez gospodarstwa domowe.

Słowa kluczowe: oszczędności, depozyty, kredyty, gospodarstwo domowe, PKB, inflacja.

central bank, low unemployment rate), there is no lower interest of making savings and taking uncontrolled growth of debt by households in Poland.

Keywords: savings, deposits, loans, households, GDP, inflation.

WPROWADZENIE

Lata 2009-2018 to okres, który można określić, jako szczególny w kontekście sytuacji finansowej polskich gospodarstw domowych. Zdarzenia kryzysowe, jakie miały miejsce na międzynarodowych rynkach finansowych w latach 2008-2009, a także osłabienie ogólnoświatowej koniunktury gospodarczej, spowodowały zmianę postrzegania stabilności finansowej w przypadku dużej części społeczeństwa. Wprawdzie polska gospodarka nie znalazła się wówczas w fazie recesji, jednak poczucie powszechnego bezpieczeństwa zostało zachwiane. Mionona dekada to również okres niskich stóp procentowych oraz stabilnego wzrostu gospodarczego w Polsce, co sugerowałoby możliwości wzrostu zadłużania się przez społeczeństwo.

Wspomniane uwarunkowania wynikające z otoczenia finansowo-gospodarczego spowodowały, że polskim gospodarstwom domowym przyszło zmierzyć się w analizowanym okresie z nowymi realiami.

W związku z powyższym, celem niniejszego opracowania jest przedstawienie wyników badań odnośnie poziomu i formy oszczędności oraz skali zadłużenia polskich gospodarstw domowych w latach 2009-2018.

Podstawę przeprowadzonych badań stanowią dane Komisji Nadzoru Finansowego, Głównego Urzędu Statystycznego oraz Biura Informacji Kredytowej.

1. UWARUNKOWANIA MAKROEKONOMICZNE

Pierwsze miesiące analizowanego okresu (lata 2009-2018) to czas niestabilności oraz niepewności na międzynarodowych rynkach finansowych.

Zdarzeniom tym towarzyszyły liczne inicjatywy instytucji oraz osób odpowiedzialnych za politykę gospodarczą oraz monetarną w poszczególnych krajach w celu uspokojenia sytuacji.

Kulminacja stanu niepewności i niestabilności miała miejsce w ostatnich miesiącach 2008 oraz na początku 2009 roku. Bezpośrednim zdarzeniem, które spowodowało gwałtowne załamanie na międzynarodowych rynkach finansowych oraz wywołało szereg reakcji kryzysowych w wielu zakątkach świata, było ogłoszenie w dniu 15 września 2008 r. upadłości amerykańskiego banku inwestycyjnego Lehman Brothers Inc. Wprawdzie narastające wypaczenia oraz nierównowagi w funkcjonowaniu różnych systemów finansowych można było zaobserwować już wcześniej [Konopczak, Sieradzki i Wiernicki, 2010, s. 47-48], jednak skala zdarzeń wywołanych upadłością ww. instytucji stanowiła duże zaskoczenie zarówno dla uczestników jak i obserwatorów rynków finansowych.

Globalne powiązania poszczególnych systemów finansowych spowodowały dynamiczne przenoszenie się negatywnych zjawisk na coraz to nowe obszary ze zwielokrotnioną siłą. Takie zjawiska jak: załamanie na rynku nieruchomości, spadek cen aktywów na rynkach finansowych, brak płynności w wyniku zamrożenia rynku pożyczek międzybankowych, bankructwa w sektorze bankowym, utrata zaufania do banków, dotknęły większość gospodarek krajów wysokorozwiniętych i niektóre gospodarki wschodzące [Zielińska-Głębocka, 2012, s. 179].

Powyższe zdarzenia nie pozostały także bez wpływu na polski system finansowy. Mimo powszechnej początkowo opinii, że upadek Lehman Brothers nie będzie bezpośrednio w istotny sposób oddziaływał na nasz sektor finansowy, nie pozostał on bez wpływu na sytuację na rynku finansowym w Polsce, gdzie nastąpił silny spadek cen instrumentów finansowych a następnie zwiększenie skali ich zmienności.

Opisane powyżej zdarzenia oddziaływały również na polskie gospodarstwa domowe oraz ich sytuację finansową. Wprawdzie w przypadku Polski nie doszło do bankructwa instytucji finansowych, a zjawiska które zostały wskazane jako źródło kryzysu nie ujawniły się w aż tak dużym stopniu, to zawirowania na rynkach światowych w sposób istotny utrudniły społeczeństwu zarządzanie swoimi budżetami.

W przypadku oszczędności, które gospodarstwa domowe zgromadziły dzięki wysokiemu tempu wzrostu gospodarczego we wcześniejszych latach, pojawiły się obawy, w jaki sposób je zabezpieczyć. Powszechne wątpliwości co do płynności poszczególnych banków oraz ich dominujących akcjonariuszy powodowały obawy wśród społeczeństwa. Można było dostrzec zwiększoną

aktywność w zakresie dywersyfikowania rachunków bankowych, na których środki te były przechowywane i zakładane lokaty bankowe, a także daleko idącą ostrożność w zakresie nabywania instrumentów finansowych.

Innym skutkiem było ograniczenie akcji kredytowej przez banki, a także wzrost kosztów pozyskania kredytów przez klientów zarówno detalicznych, jak i korporacyjnych.

Wpływ zdarzeń kryzysowych był wieloraki. Deprecjacja złotego spowodowała m.in. wzrost wartości zaciągniętych w innych walutach zobowiązań finansowych. W odniesieniu do gospodarstw domowych jako główny problem w tym zakresie należy wskazać kredyty mieszkaniowe denominowane w walutach obcych (głównie we frankach szwajcarskich). Dzięki niższym stopom procentowym w przypadku wybranych walut obcych potencjalni kredytobiorcy mogli wykazać się wyższą zdolnością kredytową. Jednak tego typu formuła finansowania powodowała, że akceptowali oni otwarte ryzyko zmiany kursów walutowych oraz stóp procentowych dla waluty w której zaciągnęli zobowiązanie.

W przypadku instrumentów rynku pieniężnego i kapitałowego wzrosła zmienność ich cen, a w wielu przypadkach ich posiadacze zanotowali istotne straty. W efekcie do tego typu inwestycji zaczęto podchodzić z dużo większą ostrożnością.

W porównaniu z krajami rozwiniętymi i innymi krajami regionu reakcję sektora realnego polskiej gospodarki na skutki kryzysu finansowego można ocenić, jako dosyć łagodną. Przyczyniły się do tego przede wszystkim znaczne rozmiary rynku wewnętrznego, względnie zdywersyfikowana struktura eksportu, jak również relatywnie niewielkie uzależnienie podmiotów krajowych od zewnętrznych źródeł finansowania. Ponadto płynny kurs walutowy pozwolił częściowo zamortyzować szok związany z kryzysem. Wydaje się również, że istotną rolę w ograniczeniu negatywnych skutków kryzysu odegrały działania stabilizacyjne podejmowane przez władze publiczne na świecie [Konopczak, Sieradzki i Wiernicki, 2010, s. 67]. Innym istotnym czynnikiem, który pozwolił osłabić efekt ogólnoświatowego spowolnienia gospodarczego był napływ środków w ramach funduszy unijnych. Przy łącznym poziomie środków przeznaczonych dla Polski w latach 2007-2013 rzędu ok. 67 mld EUR, stanowiły one dodatkowy element stymulujący popyt w gospodarce oraz sprzyjający rozwojowi gospodarczemu. W tabeli 1 przedstawione zostały wartości zmian Produktu Krajowego Brutto w latach 2009-2018.

Tabela 1. Tempo wzrostu PKB Polski w latach 2009-2018

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
PKB	102,8	103,6	105,0	101,6	101,4	103,3	103,8	103,1	104,8	105,1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie [www4].

Jak wskazują dane zawarte w tabeli 1 w całym analizowanym okresie tempo wzrostu gospodarczego było dodatnie. Także w roku 2009, kiedy to polska gospodarka jako jedyna w Unii Europejskiej uniknęła recesji a PKB wzrósł o 2,8% w stosunku do roku 2008. Najślabsze w analizowanym okresie były lata 2012-2013 kiedy to tempo wzrostu PKB wyniosło odpowiednio 1,6% oraz 1,4%. Najlepsze lata z kolei to rok 2010 oraz 2018 kiedy to PKB rosło w tempie ok. 5% rocznie.

Pozytywnym trendom w zakresie rozwoju gospodarczego w latach 2009-2018 towarzyszył spadek inflacji do poziomów wcześniej nie w naszym kraju nie obserwowanych. Dane w powyższym zakresie zawarte zostały w tabeli 2.

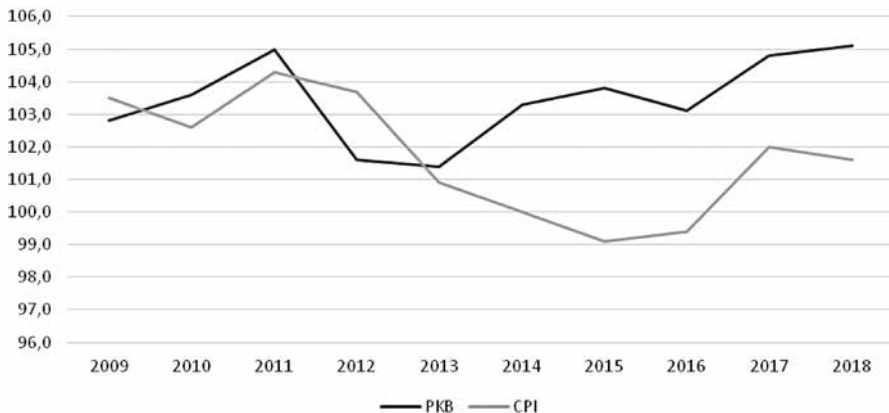
Tabela 2. Inflacja (CPI) w Polsce w latach 2009-2018

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
CPI	103,5	102,6	104,3	103,7	100,9	100,0	99,1	99,4	102,0	101,6

Źródło: Opracowanie własne na podstawie [www4].

Jak wskazują powyższe dane, badany okres można podzielić na dwa podokresy. Lata 2009-2012, kiedy to inflacja kształtowała się w przedziale od 2,6% do 4,3% oraz lata 2013-2018, kiedy to jej poziom zawierał się w przedziale od -0,9% do 2,0%. Spadkowi inflacji towarzyszyły obniżki stóp procentowych banku centralnego, które po serii obniżek pozostawały od roku 2015 na niezmiennych poziomach (stopa referencyjna NBP na poziomie 1,5%).

W ujęciu graficznym tempo wzrostu PKB oraz poziom inflacji w analizowanym okresie przedstawione zostały na wykresie 1.

Wykres 1. Tempo wzrostu PKB oraz inflacja (CPI) w Polsce w latach 2009-2018

Źródło: Opracowanie własne na podstawie [www4].

Podsumowując, można stwierdzić, że lata 2009-2018 to w szczególności czas:

- wysokiego, w szczególności na tle innych gospodarek europejskich, rozwoju gospodarczego kraju oraz
- niskiej inflacji, która od roku 2013 spadła do poziomów niższych niż wynosi cel inflacyjny wyznaczony przez Radę Polityki Pieniężnej, tj. 2,5%.

2. POZIOM DEPOZYTÓW I KREDYTÓW GOSPODARSTW DOMOWYCH

Polski system finansowy, podobnie jak systemy finansowe znaczącej liczby państw członkowskich Unii Europejskiej, określany jest systemem o cechach modelu kontynentalnego [Solarz, 2000/2001, s. 180]. Na potwierdzenie tej tezy wskazują m.in.: uniwersalny charakter funkcjonujących w Polsce banków, jak również relacja wartości aktywów sektora bankowego oraz kapitalizacji giełdy papierów wartościowych do poziomu Produktu Krajowego Brutto.

Powyższy model determinuje sposób pozyskiwania środków oraz ich inwestowania przez podmioty niefinansowe, czyli przedsiębiorstwa i gospodarstwa domowe. W przypadku nadwyżek gotówkowych, podstawową formą ich zagospodarowywania są depozyty bankowe, natomiast w sytuacji zapotrzebowania – kredyty.

Wspomniany w poprzednim punkcie wzrost gospodarczy, jaki notowała polska gospodarka w latach 2009-2018, sprzyjał powiększaniu przez

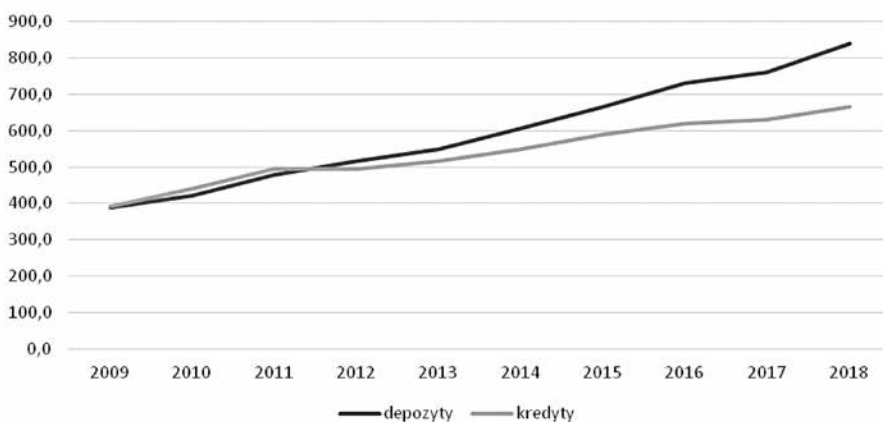
gospodarstwa domowe poziomu ich oszczędności, co przekładało się także na wzrost depozytów bankowych, których wartość wzrosła z 387,7 mld zł wg stanu na dzień 31.12.2009 r. do 838,8 mld zł na koniec 2018 r. (tabela 3, wykres 2). Jednocześnie jednak niskie poziomy stóp procentowych działały demobilizująco w zakresie skłonności społeczeństwa do oszczędzania.

W przypadku kredytów zarówno dodatnia dynamika PKB, jak również niskie stopy procentowe sprzyjały zaciąganiu nowych zobowiązań finansowych, bowiem oba ww. czynniki sprzyjały zwiększeniu zdolności kredytowej gospodarstw domowych. Wartość kredytów zaciągniętych przez gospodarstwa domowe w bankach wzrosła z 391,5 mld zł na dzień 31.12.2009 r. do 666,7 mld zł na dzień 31.12.2018 r. Dane odnoszące się do poszczególnych lat przedstawione zostały w tabeli 3 oraz na wykresie 2.

Tabela 3. Wartość depozytów i kredytów polskich gospodarstw domowych w latach 2009-2018 (w mld zł)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Depozyty	387,7	422,4	477,4	516,0	548,2	606,4	665,7	730,8	761,3	838,8
Kredyty	391,5	441,3	493,4	493,7	515,4	550,5	589,4	620,9	631,1	666,7

Źródło: Opracowanie własne na podstawie [www2].

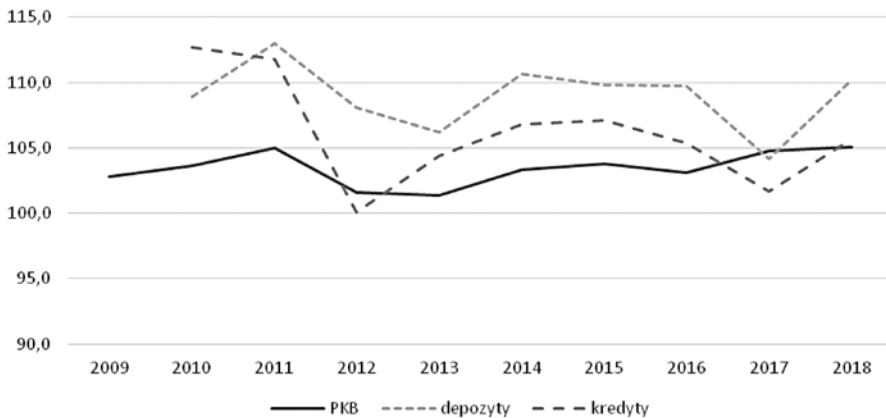

Wykres 2. Wartość depozytów i kredytów polskich gospodarstw domowych w latach 2009-2018 (w mld zł)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie [www2].

Jak wskazują dane zawarte w tabeli 3 oraz na wykresie 2, zarówno poziom depozytów bankowych, jak i kredytów prezentował w analizowanym okresie stałą tendencję rosnącą.

Szczególnie interesująco wygląda odniesienie dynamiki wartości depozytów i kredytów gospodarstw domowych do tempa wzrostu gospodarczego kraju, które zostało zaprezentowane na wykresie 3.

Wykres 3. Dynamika depozytów i kredytów polskich gospodarstw domowych na tle dynamiki PKB w latach 2009-2018

Źródło: Opracowanie własne na podstawie [www2] i [www4].

Jak wskazują dane przedstawione na wykresie 3, na przestrzeni badanych lat najwyższe tempo wzrostu zanotowane zostało w przypadku depozytów. Jedynie w roku 2010 r. ich dynamika była niższa niż dynamika kredytów oraz w 2017 r. niższa niż tempo wzrostu PKB.

W przypadku kredytów widoczne jest wolniejsze tempo wzrostu w badanym okresie niż w odniesieniu do depozytów. Ponadto dwukrotnie dynamika tej pozycji była niższa niż dynamika PKB.

Na wykresie uwagę zwraca także rok 2017, kiedy to wzrost wartości depozytów i kredytów był istotnie niższy niż w latach 2016 i 2018. Jako przyczyny tego faktu w ocenie autorów należy wskazać przede wszystkim:

- wprowadzenie od 1 kwietnia 2016 r. programu państwowego 500+, zgodnie z którym każda rodzina otrzymuje comiesięczne świadczenie na drugie i każde kolejne dziecko w rodzinie w wysokości 500 zł – wprowadzenie

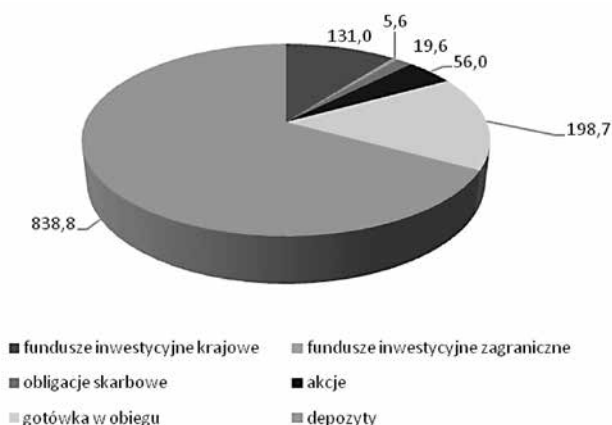
programu znacząco poprawiło sytuację najsłabiej uposażonej grupy społeczeństwa poprzez możliwość oszczędzania oraz obniżenia zobowiązań kredytowych;

- znaczące umocnienie się złotego w relacji do dolara amerykańskiego, euro oraz franka szwajcarskiego, co w szczególności w kontekście kredytów mieszkaniowych zaciągniętych w tej ostatniej walucie miało istotne znaczenie (na 31.12.2017 r. kurs franka szwajcarskiego był odpowiednio o 13% i 7% niższy niż na dzień 31.12.2016 i 31.12.2018 r.).

3. INNE FORMY PRZECHOWYWANIA OSZCZĘDNOŚCI PRZEZ POLSKIE GOSPODARSTWA DOMOWE

Wprawdzie zasadniczą formę przechowywania oszczędności w przypadku polskiego społeczeństwa stanowią depozyty bankowe, jednak gospodarstwa domowe przechowują zgromadzone nadwyżki również w innej formie. Według badań Biura Informacji Kredytowej na koniec 2018 r. Polacy posiadali:

- 198,7 mld zł w gotówce znajdującej się w obiegu,
- 131,0 mld zł w funduszach inwestycyjnych krajowych,
- 56 mld zł w akcjach,
- 19,6 mld zł w obligacjach skarbowych oraz
- 5,6 mld zł w funduszach inwestycyjnych zagranicznych.

Wykres 4. Struktura oszczędności polskich gospodarstw domowych wg stanu na dzień 31.12.2018 r.

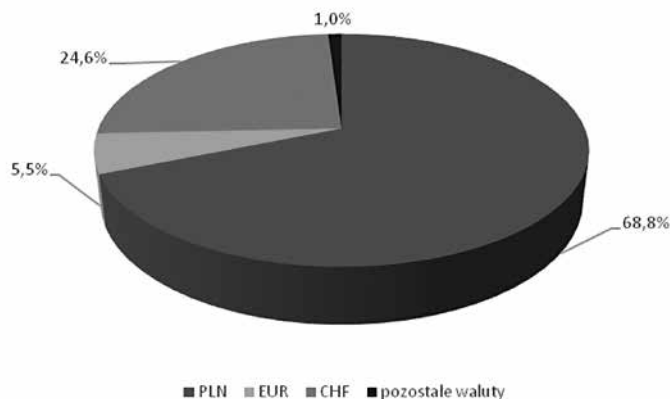
Źródło: Opracowanie własne na podstawie [www1].

Dane przedstawione na wykresie potwierdzają dominującą rolę banków w zakresie zagospodarowywania nadwyżek gotówkowych polskiego społeczeństwa. Bezpieczeństwo tej formy lokowania wolnych środków, mimo niskiego poziomu oprocentowania, kontrastuje z wysokim poziomem ryzyka oraz niskimi bądź wręcz ujemnymi w ostatnich latach stopami zwrotu w przypadku inwestycji w akcje, fundusze inwestycyjne, jak również problemami rynku długu korporacyjnego (spowodowane w dużej mierze kłopotami spółki Getback S.A., która jako emitent instrumentów dłużnych nie zdołała wypełnić zaciągniętych zobowiązań, przez co duża grupa inwestorów detalicznych poniosła straty z tytułu tej inwestycji).

Także wyniki badania przeprowadzonego przez firmę Provident potwierdzają, że poziom oszczędności polskich gospodarstw domowych w ostatnich latach rośnie i w październiku 2018 r. 49% Polaków, tj. o 9 punktów procentowych więcej niż rok wcześniej posiadało zgromadzone jakiegokolwiek oszczędności. Autorzy badania zwracają ponadto uwagę na wzrost świadomości społeczeństwa odnośnie potrzeby oszczędzania [www3].

4. STRUKTURA ZADŁUŻENIA POLSKICH GOSPODARSTW DOMOWYCH

W przypadku kredytów zaciągniętych przez gospodarstwa domowe, dominującą pozycję stanowią kredyty mieszkaniowe, których wartość na koniec 2018 r. wynosiła 411,0 mld zł (tj. ok. 62% całości zobowiązań zaciągniętych w instytucjach finansowych), z tendencją wzrostową. W kontekście tej grupy kredytów istotną kwestią jest waluta zaciągniętego zobowiązania. Wprawdzie od kilku lat (po negatywnych doświadczeniach w związku z umocnieniem się franka szwajcarskiego w 2015 r.) zdecydowana większość zaciąganych na cele mieszkaniowe zobowiązań denominowana jest w złotym polskim, jednak banki w dalszym ciągu posiadają istotne poziomy kredytów walutowych udzielonych w minionej dekadzie. Stan ten wpływa zarówno na ich sytuację ekonomiczno-finansową, jak również ma istotne znaczenie dla grupy kredytobiorców posiadających ten rodzaj zaciągniętego zobowiązania, generując z ich perspektywy istotne ryzyko kursu walutowego oraz stopy procentowej. Strukturę kredytów mieszkaniowych ze względu na walutę, w której został on udzielony przedstawia poniższy wykres.

Wykres 5. Struktura walutowa kredytów mieszkaniowych w Polsce wg stanu na dzień 31.12.2018 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie [www2].

W przypadku pozostałych zobowiązań dominują kredyty konsumpcyjne ratalne, których wartość na koniec 2018 r. wynosiła 86,4 mld zł. Należy podkreślić, że wartość wszystkich kredytów konsumpcyjnych na koniec 2018 r. wynosiła 153,1 mld zł i była wyższa niż na koniec 2017 r. o 5,4%. Oznacza to, że tempo wzrostu tej grupy zobowiązań gospodarstw domowych było niższe niż w przypadku kredytów mieszkaniowych, gdzie wzrost wyniósł 7,2%.

Tym samym należy stwierdzić, że poziom zobowiązań kredytowych gospodarstw domowych rośnie w analizowanym okresie, jednak jest on w dużym stopniu skorelowany ze wzrostem gospodarczym. Mimo niskich stóp procentowych oraz korzystnej sytuacji gospodarczej, nie występuje zjawisko dynamicznego wzrostu akcji kredytowej i nadmiernego zadłużania się społeczeństwa.

PODSUMOWANIE

Celem opracowania było przedstawienie wyników badań odnośnie poziomu i formy oszczędności oraz skali zadłużenia polskich gospodarstw domowych w latach 2009-2018.

Jak wskazuje przeprowadzona analiza, zarówno w przypadku depozytów, jak i kredytów w latach 2009-2018 widoczny jest wzrost wartości. Należy jednak podkreślić, że depozyty rosły w tempie szybszym niż kredyty. Oznacza to,

że wysokiemu tempu wzrostu gospodarczego, przy niskich stopach procentowych, nie towarzyszył niekontrolowany wzrost zadłużenia.

Także pozytywnie należy odczytać fakt wykorzystywania przez gospodarstwa domowe również innych instrumentów finansowych niż depozyty bankowe (inwestycje w akcje, fundusze inwestycyjne, obligacje...). Jednak w tym przypadku wysokie ryzyko oraz słabe stopy zwrotu w ostatnich latach istotnie ograniczają grono potencjalnych inwestorów. Aby możliwe były wzrosty niezbędna jest odpowiednia polityka instytucji nadzorczych i finansowych, która pozwoliłaby zwiększyć zaufanie społeczeństwa do sfery finansowej.

W odniesieniu do kredytów, warty podkreślenia jest również fakt, iż główną część (62%) zaciągniętych zobowiązań stanowią kredyty mieszkaniowe, zaciągane z przeznaczeniem na cele związane z inwestycjami w nieruchomości.

LITERATURA

Solarz Jan Krzysztof. 2000/2001. System bankowy w Polsce w perspektywie porównawczej. W: *Bankowość na świecie i w Polsce. Stan obecny i tendencje rozwojowe*, red. Leokadia Oręziak, Bogusław Pietrzak, Warszawa: Instytut Naukowo-Wydawniczy OLYMPUS Centrum Edukacji i Rozwoju Biznesu.

Konopczak Michał, Sieradzki Rafał, Wiernicki Michał. 2010. „Kryzys na światowych rynkach finansowych – wpływ na rynek finansowy w Polsce oraz implikacje dla sektora realnego”. *Bank i Kredyt* 51 (6).

[www1] <http://www.bik.pl> (dostęp 21.04.2019).

[www2] <http://www.knf.gov.pl> (dostęp 21.04.2019).

[www3] <http://www.prnews.pl> (dostęp 21.04.2019).

[www4] <http://www.stat.gov.pl> (dostęp 22.04.2019).

Zielińska-Głębocka Anna. 2012. *Współczesna gospodarka światowa. Przemiany, innowacje, kryzysy, rozwiązania regionalne*, Kraków: Oficyna Wolters Kluwer business.